

Van-e Q, X, Y a siménfalvi rovásbejegyzésekben?

Írta: Friedrich Klára

A székely-magyar rovásírás magyar nyelvünk hangjainak lejegyzésére tökéletesen alkalmas. Van azonban néhány hang, amely nem tartozik a magyar hangkészletbe, ezért nincs is rá rovásjelünk, rováslemlékeinkben nem fordulnak elő. Ezek a Q, X, Y és a W.

Egy 2013-ban megjelent kiadvány, a *Rovásatlasz* szerzője, Hosszú Gábor azonban kijelenti, de nem bizonyítja, hogy a 17. században keletkezett siménfalvi rovásbejegyzésekben van **Q**, **X** és **Y**.

Ennek a bizonyítatlan kijelentésnek cáfolata az írásom tárgya.

Itt most a Siménfalvi rováslemlékek között nem tárgyalom a 20. században keletkezett Siménfalvi madárrovást. Itt most csak Bonyhai Moga Mihály 17. századi bejegyzéseiről esik szó.

Ezekről Benkő Elek régész tanulmánya alapján adok tájékoztatást. (Benkő Elek: A siménfalvi rováslemlék és köre, Turán, **2005**/márc.-jún.)

1991-ben Muckenhaupt Erzsébet, a csíkszeredai Csíki Székely Múzeum kutatója a csiksomlyói ferences kolostor egyik 16. sz.-ban egybekötött, több szerzőtől származó kötetében rovásírásos bejegyzéseket vett észre. A bejegyző Bonyhai Moga Mihály, aki valószínűleg román származású katolikus jószágigazgató és könyvgyűjtő ifjabb Székely Mózes siménfalvi birtokán. A bejegyzések, amelyek rövid szövegekből és egy rovás ábécéből állnak, **1627** és **1629** között történtek, a székelyföldi Siménfalván. 4 feljegyzés történt. Hosszú Gábor csak az első két beírást közölte.

Képek az írás végén

1. kép: Bonyhai Mihály 1. bejegyzése

2. kép: Bonyhai Mihály 2. bejegyzése

3. kép: Bonyhai Mihály 3. bejegyzése

4. kép: Bonyhai Mihály 4. bejegyzése

Hosszú Gábor könyvében az 52. oldalon lévő táblázatában azt mutatja, hogy e bejegyzésekben az **X**, **Y**, **Q** megtalálható rovásjelekkel. Mint említettem, bizonyítást nem olvashatunk, csak állítást, kijelentést. Zölddel jeleztem a rovásemlék Hosszú Gábor által számítógéppel átalakított betűit.

5. kép: Hosszú G. táblázata

A történelmi rovásemléknek nevezhetőség felső határa az 1803-as év. Az ennél későbbi rovásleletekkel való érvelés tudománytalan, ha az a cél, hogy új betűket építsen be valaki a magyar rovásírás betűsorába. A Rovásatlasz táblázatának többi eleme pedig jóval 1803 utáni. Ezeket nem lehet alapként felhasználni új rovásbetűk alkotására, hiszen nem alkothatunk összevissza új rovásbetűket, mert ez a hiteles magyar rovásírás teljes széteséséhez vezetne. Tisztelni kell annyira őseink írását, hogy megvédjük ettől.

6. kép: Részlet Hosszú G. táblázatából

Így számunkra e táblázatból csupán a Bonyhai névvel jelzett betűk érdekesek, ezeket kiemeltem a 6. képen.

Hosszú Gábor a 7/1. kép jobb szélén látható jelről azt állítja, hogy ez a rovás **Q** betű.

7/1. kép: Kiemelés az 1. bejegyzésből

A 7/2. képen látjuk, hogy az eredeti betű és számítógépes megjelenítése eltér egymástól. Az **A** az eredeti, a **B** a számítógépes. Tudományos igényű bizonyításnál nem megengedhető az eredeti rovásemlék átalakítása. Amennyiben van eredeti emlékünks és/vagy erről készült jó rajz vagy fénykép, akkor ezt kell használni, nem a tanulmányíró szándéka szerint átalakított, megváltoztatott rovásjelet.

7/2. kép: Az eredeti és a számítógépes változat

Az eredetin világosan látszik, hogy ez **U** betű, Benkő Elek régész is ezzel a hangértékkel jelzi táblázatában. Miután Hosszú Gábor Benkő Elek tanulmányát használta, az lett volna korrekt, ha megemlíti, hogy az eredeti szerző szerint ez nem **Q**, hanem **U** betű.

8. kép: Benkő Elek táblázata az általa meghatározott hangértékekkel

Szerintem is **U** betű és az általam megkérdezett gyakorlott rovásírók szerint is. Alátámasztom ezt a 9. képen látható 1680-as ábécével, melyet Csallány Dezső is bemutatott, de Forrai Sándor: *Küskarácsontól Sülvester estig* c. kötetében a 193. oldalon könnyebben megtalálható. A hangérték itt is **U** és nem **Q**.

9. kép: Ábécé és írásmutatvány 1680 tájáról

Egy másik ábécében is megtaláljuk ezt a jelváltozatot, 1753-ból, Dobai Istvántól. A hangértéke itt **V**, mivel a latinban a nagy nyomtatott **U** betűt a **V**-vel jelezték, innen a hangérték csere. De semmi esetre sem **Q**!

10. kép: Dobai István betűsora

Vissza a 7/1 képhez. Hosszú Gábor táblázatában Bonyhai Mihály **SK** összerovását **X**-nek értékeli, hogy miért, ezt a könyvből sajnos nem tudjuk meg. Balról a 3. azonban határozottan egy rovás S betű, csupán arról lehetne vitát nyitni, hogy **K** van-e ráírva, vagy egy tollhiba eredményét látjuk.

Hosszú Gábor szerint Bonyhai az **Y**-t is megalkotta már Siménfalván a 17. sz.-ban. A 7/1-es képen balról a 2. betű szerinte **Y**. Itt sem utal arra, hogy az eredeti szerző, Benkő Elek szerint ez **I** betű. Ha megtekintjük az írásmutatványokat, látjuk, hogy minden **I** hangot-és néha a **J**-t is ugyanazzal a betűvel írt le, melyet napjainkban hosszú **Í**-nek nevezünk. Természetesen a kézírásból adódóan egészen kis eltérések vannak. Tehát ezek **I** betűk, nem **Y**-ok.

Hosszú Gábor csak az első két beírást közölte, de az itt általam bemutatott további két bejegyzés is igazolja, hogy a XVII. századi Siménfalvi Rovásemlékekben nincsen **Q**, **X**, **Y**.

Reméljük, Hosszú Gábor az X, Y, W, Q-ra vonatkozó állításait ugyanúgy visszavonja, mint néhány éve a pálos rovásírásra vonatkozó "tudományos" dolgozatait.

Egyébként ugyanígy, bizonyítás nélkül, alaptalanul hozták be a rovásbetűk közé a **zárt E-t**, elfoglalva a hajlított **H** jelét más szerzők az 1990-es években.

A magyar nyelvnek olyan nagy jelentőségű 19. századi szótáraiban, mint Czuczor Gergely - Fogarasi János, Ballagi Mór, Kriza János, Szily Kálmán művei a **Q, X, Y, W** még nem fordul elő.

Kis magyar nyelvtan című kiadványban ezt olvashatjuk: "*A magyar nyelv hangjait a következő betűkkel jelöljük:...*" itt a **Q, X, Y, W** nélkül elősorolja betűinket, majd ezt olvashatjuk: "*A betűknek ezt a sorát **magyar ábécének** nevezzük.*" (Rácz Endre - Takács Etel, Gondolat Kiadó, 1978, 25. oldal)

A magyar helyesírás szabályai című 2002-es kiadvány a magyar ábécét szintén a **Q, W, Y, W** nélkül közli, majd bemutatja, hogy "*a magyar írásgyakorlatban gyakran előforduló*" Q, W, X, Y-t hogyan soroljuk ábécénkbe. (Akadémiai Kiadó, 2002, 12. oldal)

Nem hagyható figyelmen kívül az, melyet már a 2008-as Rovás bizottsági levelezések és viták során jeleztem, hogy a **DZ** is két külön hang és a **DZS** is, továbbá külön mindegyik szerepel a történelmi betűsorokban, tehát teljesen értelmetlen ezekre új jelet alkotni.

A Czuczor-Fogarasi szótárban is ez áll: "*a **DS** ... (kiejtve dsé) hetedik bötü a magyar ábéczerendben, s a mássalhangzók között ötödik. Az elegyült bötük, illetőleg egymással öszveforrt hangok egyike, mivel **d** és **s** vagy **zs** bötükből és hangokból vegyült*".

Végül egy idézet Forrai Sándortól:

"...a magyar nyelvet latinbetűs írással jegyezni csak nagy torzítás árán, vagy egyáltalán nem volt lehetséges. Az Olvasó minduntalan tanúja lesz annak a harcnak, ahogy nyelvünk küzdött a 'betolakodó' idegen betűkkel szemben."

(Küskarácsontól Sülvester estig, 1985)

2014 január

ā b c d e f g h i j k l m n o p q r s t ū x y z. 3 ABCDEFG.
Onnes sūnt terniones, præter E quaternionem.

T A M Y A ' M # 9 9 8 2 4 7 3 # B 5 + 9 x 4
ez az xij betűj magyarok Alphab. xijem kic az olozo keze
el haték az magyarok meg a szelva ejszilonarattik 1627,
5 Gyogyi milti
BASILEAE PER HIERONYMVM PROBENIVM, ET MICHAEL BENT
NICOLAVM EPISCOPIVM, MENSE
MARTIO M. D. LX
1971 970 4TY4 2M Y 713 # 13M 4M 71 4 9 4 9 M X 7 1 0 2 2 H 4 X Y

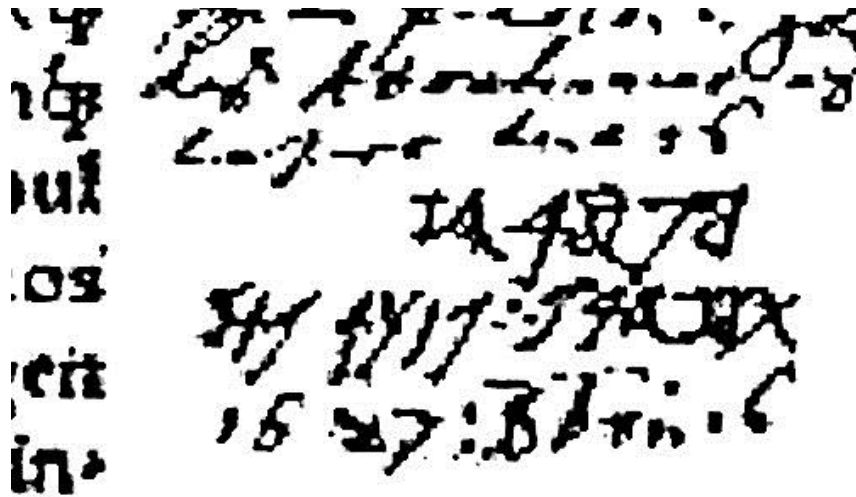
1. kép: Bonyhai Mihály 1. bejegyzése

nibus
aneis
ario,
ius

2. kép: Bonyhai Mihály 2. bejegyzése

Éckel b...
909M '4T1T Y 3 A 3
5 99x9y09A 3M470 99T9 3M4
Y9M98 0AT7 12T20 #4

3. kép: Bonyhai Mihály 3. bejegyzése

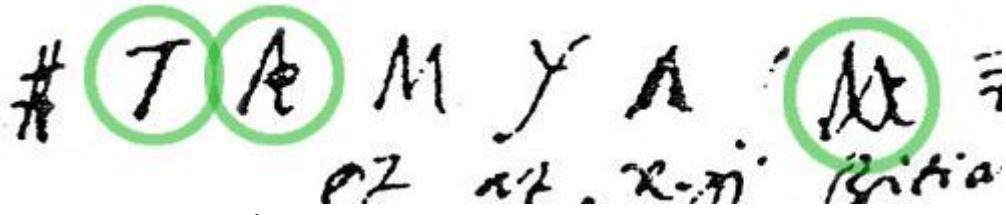
4. kép: Bonyhai Mihály 4. bejegyzése

Betű-név	Legkorábbi betűalak	Év	Emlék	Mai betűalak	Év	Emlék
DZ	𐄀	1935	Verpeléti (6.3-45. ábra)	𐄁	2001	Vér (6.3-62. ábra)
DZS	𐄂	1935	Verpeléti (6.3-45. ábra)	𐄃	1988	Balás (6.3-53. ábra)
Q	𐄄	1629	Bonyhai (6.3-27. ábra)	𐄅	2001	Vér (6.3-62. ábra)
W	𐄆	1930-as évek	Cserkész rovókés (6.3-46. ábra)	𐄇	1992	Pál Balázs (6.3-56. ábra)
X	𐄈	1629	Bonyhai (6.3-27. ábra)	𐄉	2008	Élő Rovás Konferencia ²³²
Y	𐄊	1629	Bonyhai (6.3-27. ábra)	𐄋	2001	Vér (6.3-62. ábra)

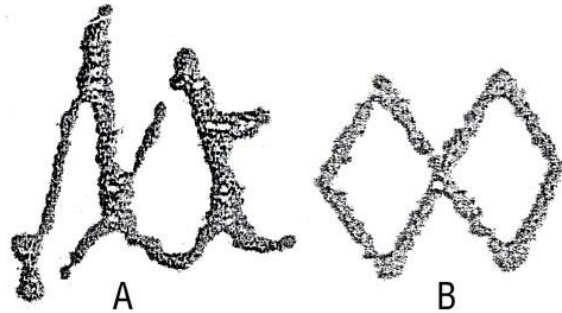
5. kép: Hosszú G. táblázata

Betű-név	Legkorábbi betűalak
DZ	𐄀
DZS	𐄂
Q	𐄄
W	𐄆
X	𐄈
Y	𐄊

6. kép: Részlet Hosszú G. táblázatából

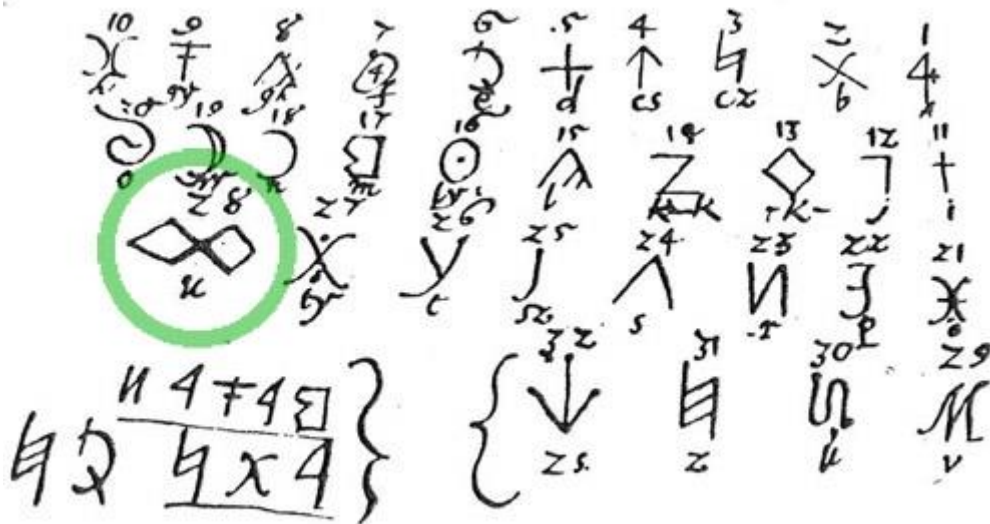
7/1. kép: Kiemelés az 1. bejegyzésből

7/2. kép: Az eredeti és a számítógépes változat

		BONYHAI		KÁJONI			BONYHAI		KÁJONI
		ábécé	szöveg	ábécé			ábécé	szöveg	ábécé
a.		4	444	4	ny				
á					o.	9	9	9	
b		x	x	x	ö.				
c		p	p	↑	ő.				x
cs					ö				
d		+	+	+	p	≠		3	
e.		3	3	3	r	/	/	/	
é					s	Λ	Λ Λ	7	
f		θ	θ θ	θ	sz				
g			≠ ⁽¹⁾		t	γ	γ γ γ	γ	
gy		≠		≠	ty				x
h		α	α	α	u	Λ	M ⁽¹⁾	M	
i		7	7 7 7	+	ü.				4
j		T ^(?)			ü				
k		◇	◇ ◇	◇	v	M	M		
l		Λ	Λ Λ Λ	Λ	z	#	# #	B	
ly					zs		γ		
m		B	B B B	B	?	Λ			
n		6	6 6 6	6	?				*
					ligatúrák	M	Λ	x	3

8. kép: Benkő Elek táblázata az általa meghatározott hangértékekkel

Abécé és írásmutatvány, 1680 körül

9. kép: Ábécé és írásmutatvány 1680 tájáról

Littera Sicula et Notationibus Perennis deperit Dobai.

.l j .† u. Xh † gy. Λg. ⊙ f. ⊕ e. † d. † cs. N cz Xb A a,

.N r. F p X ö. J o. J ny. C n. B m. ⊙ ly. Λ l. V kfin. ⊙ k

.V zs. H. ⊙. I l. M. X. Y. I. & Λ s

Anno 1754 die 2^a May

10. kép: Dobai István betűsora